

OIKEUDENKÄYNTI- KULUT JA MAKSUTON OIKEUSAPU

Antti Jokela

2., uudistettu painos

Copyright © 2019 Alma Talent Oy ja Antti Jokela
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-3643-7

ISBN 978-952-14-3644-4 (verkkokirja)

Kansi: Outi Pallari

Taitto: Sirpa Puntti

Paino: BALTO print 2019 Liettua

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Tilaa Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu -kirja
Alma Talent Shopista: shop.almatalent.fi

*"Mikä ei ole oikeus ja kohtuus, se ei saata olla lakikaan;
sen kohtuuden tähden, joka laissa on, se hyväksytään."
9. tuomarinohje*

Hannulle ja Onnille

Alkusanat 1. painokseen

Oikeudellisten ongelmien syntyessä tarvitaan yleensä asiantuntevaa juridista apua. Usein asioita on ratkottava vielä tuomioistuimissa tai muissa viranomaisissa. Asian hoito ja käsittely oikeudessa kuluttavat taas paljon aikaa ja rahaa. Tietyin edellytyksin asianosaisella on mahdollisuus korvauksen saamiseen vastapuolelta tai vakuutuksesta taikka oikeus maksuttomaan oikeudenkäyntiin ja oikeusavustajaan.

Käsillä olevassa teoksessa selvitetään kulujen korvaamista erilaisissa oikeudellisissa asioissa, yhteiskunnan oikeusapupalveluita ja yksityistä oikeusturvavakuutusta. Kirjoitustyö on suoritettu pääasiassa Turun yliopistolla 1.12.1993 alkaen, jolloin meillä alioikeusudistuksen yhteydessä tulivat voimaan uudet säännökset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta riita-asioissa. Paikoittain olen voinut hyödyntää aikaisempia kokemuksiani tuomioistuinista ja uuden lain valmistelusta.

Kirjoitustyössä olen saanut runsaasti apua sekä tarpeellisia tietoja ja aineistoa useilta käytännössä näissä asioissa toimivilta henkilöiltä ja yhteisöiltä, kuten asianajajilta ja Suomen Asianajajaliitolta, tuomareilta ja eri tuomioistuimista, vakuutuslakimiehiltä ja säännösten valmistelijoilta oikeusministeriöstä. Aiheen kannalta arvokkaita ovat olleet myös monet käytännön lakimiesten sekä kollegojen, oikeustieteen opiskelijoiden ja oikeudellisia ongelmia kokeneiden ihmisten kanssa käydyt keskustelut prosessuaalisista ongelmista yleensä sekä erityisesti hyvästä asianajajatastavasta ja uudesta alioikeusmenettelystä saaduista kokemuksista.

Asianajaja *Mika Ala-Uotila* – entinen oppilaani Lapin korkeakoulussa – on lukenut kokonaisuudessaan viime vaiheen käsikirjoi-

tusluonnoksen. Lisäksi osia (aikaisemmista) käsikirjoitusluonnoksista ovat lukeneet asianajaja *Seppo Kemppinen* (IV luku), maa- ja metsätalouden oikeusneuvos *Juha Wainio* (jakso 6.4), asianajaja *Jukka Varviala* (VII luku), johtava yleinen oikeusavustaja *Liisa Vehmas-Turunen* (VIII luku) sekä osastopäällikkö, varatuomari *Timo Merilähti* ja osastonjohtaja, varatuomari *Kyösti Vihermaa* (IX luku). Erityisesti Ala-Uotila ja myös muut ovat esittäneet monia hyödyllisiä asiatietoja, kommentteja ja "vinkkejä", jotka ovat auttaneet havaitsemaan uusia ongelmakysymyksiä ja vaikuttaneet teoksen sisältöön; johtopäätökset kirjassa ovat tietysti omiani.

Kustannuspäällikkö *Anna-Liisa Laurilan* kanssa on ollut ilo joustavasti sopia teoksen aikatauluun ja painatustyöhön liittyvistä kysymyksistä. Kotiväki – *Aulikki* ja *Maria* – on parhaansa mukaan tukenut kirjoitustyötä.

Esitän kunnioittavimmat kiitokseni kaikille, myös nimeltä mainitsemattomille lukuisille henkilöille ja yhteisöille, jotka tavalla tai toisella ovat myötävaikuttaneet kirjan valmistumiseen. He ovat – ilman kulukorvauksia – asettaneet tietonsa ja taitonsa tähän hankkeeseen, joka toivon mukaan on hyödyksi yhteiselle kansalle.

Turussa Uuden Vuoden 1995 sarastaessa

Antti Jokela

Alkusanat toiseen, uudistettuun painokseen

Kirja on uudistettu ja ajantasaistettu painos vuonna 1995 julkaistusta samannimisestä teoksesta. Aikaisempi painos on jo aikoja sitten loppuunmyyty sekä muuttuneen lainsäädännön ja uudemman tuomioistuinkäytännön vuoksi suurelta osin vanhentunut. Saatavillani ollutta aineistoa olen seurannut syyskuuhun 2019 saakka. Teoksessa on otettu huomioon myös vuoden 2020 alusta voimaan tulevat lainmuutokset.

Teos on aikaisempaa painosta kattavampi sisältäen muun muassa katsauksen julkiseen oikeusapuun rikosasioissa. Aihetta käsitellään yleistajuisesti ja käytännönläheisesti. Kirjoitustyössäni olen pyrkinyt siihen, että kirjan teksti olisi ymmärrettävää ja hyödyksi kaikille oikeusapua tarvitseville ja kuluasioiden kanssa tekemisiin joutuville taikka muutoin oikeudenkäyntikuluista ja oikeusavusta kiinnostuneille lukijoille. Vastaavaa teosta ei ole nykyisin saatavilla.

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut kirjahanketta myöntämällä työsken-telyapurahalla. *Turun yliopiston oikeustieteelliseltä tiedekunnalta* emeritussopimuksella käyttööni saamat työtilat, kirjastojen käyttö-oikeus ja tietoliikenneyhteydet ovat helpottaneet kirjoitustyötäni. Kollegoiltani, lainkäytön ammattilaisilta ja tyttäreltäni *Maria Jokelalta* olen saanut vuosien mittaan runsaasti apua sekä tietoa kulusäännösten soveltamisesta, käytännön ongelmista ja menettelytavoista.

Sisältöpäällikkö *Arja Lappeteläinen* on kannustanut teoksen kirjoittamiseen. Kustannustoimittaja, OTM *Aino Raunio* on auttanut

teoksen ajantasaistamisessa ja painokuntoon saattamisessa sekä kieliasun viimeistelyssä. *Sirpa Puntti* on huolehtinut kirjan taitosta.

Lämpimät kiitokseni kaikille tämän teoksen kirjoittamiseen ja julkaisemiseen eri tavoin ja ilman kulukorvauksia myötävaikuttaneille lukuisille henkilöille!

Otan mielelläni vastaan aiheeseen ja tähän kirjaan liittyviä ehdotuksia, kommentteja ja kritiikkiä.

Turussa syksyllä 2019

Antti Jokela

sähköposti: antajo@utu.fi,
anttitapio.jokela@gmail.com

Sisällys

ALKUSANAT 1. PAINOKSEEN	VII
ALKUSANAT TOISEEN, UUDISTETTUUN PAINOKSEEN	IX
LYHENTEITÄ	XIX
I JOHDANTO	1
1.1 Teoksen tarkoitus ja pääasiallinen sisältö	1
1.2 Oikeudenkäyntikulujen laajuus ja luonne	4
1.2.1 Määritelmä ja jaottelua	4
1.2.2 Oikeudenkäyntimaksut ja hakemusmaksut	5
1.2.3 Asianosaisen omat kulut	8
1.2.4 Asiamiehen palkkio	8
1.2.5 Todistelukustannukset.	12
1.2.6 Kuluvaatimuksen oikeudellinen luonne.	16
1.3 Maksuttoman oikeusavun sisällöstä	17
1.4 Oikeusturvavakuutus	18
II OIKEUSKEHITYS JA PERIAATTEELLISIA NÄKÖKANTOJA	19
2.1 Varhaisin kehitys	19
2.2 Ensimmäiset säännökset 1600-luvulla	20
2.3 Vuoden 1734 lain kulusäännökset	20
2.4 Vanhan lain puutteita	22
2.5 Uusien kulusäännösten valmistelu	23
2.5.1 Lainsäädäntöaloitteet	23

2.5.2	Vuoden 1988 osittaisuudistus	25
2.5.3	Kokonaisuudistuksen valmistelu	26
2.5.4	Riita-asioita koskevien uusien kulusäännösten voimaansaattaminen	28
2.5.5	Rikosasioiden kulu-uudistus	29
2.6	Kulujen korvausvelvollisuuden perusteita	30
2.6.1	Yleistä	30
2.6.2	Rangaistus oikeuden väärinkäytöstä	31
2.6.3	Vahingonkorvaus	32
2.6.4	Kausaalinen seuraus jutun lopputuloksesta	33
2.6.5	Oikeusturvan toteutuminen	33
2.6.6	Kuluvastuun käytännölliset vaikutukset	35
2.6.7	Täysi korvaus vai kulujen kuittaaminen?	36
2.7	Maksuttoman oikeusavun kehittyminen	39
2.7.1	Maksuton oikeusapu ennen vuotta 1956	39
2.7.2	Vuoden 1955 laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä	40
2.7.3	Vuoden 1973 lakien säätäminen	40
2.7.4	Vuoden 1988 lainmuutos	42
2.7.5	Vuonna 1993 voimaan tulleet tiukennukset ja lainsäätäjän lähtökohdat	44
2.7.6	Uusi oikeusapulaki ja julkisen puolustuksen järjestäminen rikosasioissa	46
III	OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KORVAUSVELVOLLISUUS JA OIKEUSAPU MUISSA POHJOISMAISSA	49
3.1	Ruotsi	49
3.1.1	Yleistä	49
3.1.2	Riita-asiat	50
3.1.3	Rikosasiat	53
3.1.4	Oikeusapu ja oikeusturvavakuutus	55
3.2	Norja	61
3.2.1	Yleistä	61
3.2.2	Riita-asiat	61
3.2.3	Rikosasiat	63
3.2.4	Maksuton oikeusapu	68

3.3	Tanska	70
3.3.1	Riita-asiat	70
3.3.2	Rikosasiat	71
3.3.3	Maksuton oikeudenkäynti	72
3.3.4	Julkinen oikeusapu	74
3.3.5	Oikeusturvavakuutus	74
IV	OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KORVAAMINEN	
	RIITA-ASIOISSA	77
4.1	Lain tavoitteet	77
4.2	Pääsääntönä hävinneen korvausvelvollisuus	79
4.3	Korvauskelpoiset kulut	83
4.3.1	Lain ratio ja systematiikka	83
4.3.2	Valmistelusta ja käsittelystä aiheutuneet kulut	84
4.3.3	Sovintoneuvotteluista aiheutuneet kulut	87
4.3.4	Asiamiehen palkkio ja kulut	88
4.3.5	Oma työ ja oikeudenkäyntiin välittömästi liittyvä menetys	93
4.3.6	Oikeudenkäyntikulujen viivästyskorko	95
4.4	Korvausvelvollisuus indispositiivisissa asioissa ja hakemusasioissa	97
4.4.1	Indispositiiviset riita-asiat	97
4.4.2	Hakemusasiat	101
4.5	Objektiivinen kumulaatio ja osavoitto	122
4.5.1	Samassa asiassa useita eri vaatimuksia	122
4.5.2	Osavoitto	130
4.6	Asianosaiselle tuntematon seikka kuittausperusteena	134
4.7	Kulujen kohtuullistaminen	136
4.7.1	Oikeudellisesti epäselvät asiat	136
4.7.2	Ilmeinen kohtuuttomuus	139
4.7.3	Summaariset asiat ja perintäkulut	144
4.7.4	Huoneenvuokra-asiat	148

4.8	Kulukorvaus prosessuaalisena sanktiona	150
4.8.1	Tarpeettomat oikeudenkäynnit	150
4.8.2	Huolimaton prosessaaminen	153
4.8.3	Asiamiehen ja avustajan korvausvelvollisuus.	157
4.9	Korvaukset erityisissä tilanteissa	163
4.9.1	Kanteen tutkimatta jättäminen ja peruuttaminen.	163
4.9.2	Sovintoon päätyminen.	166
4.9.3	Subjektiivinen kumulaatio.	168
4.9.4	Asianosaisseuraanto	170
4.9.5	Korvausvelvollisuuden jakaminen	172
4.9.6	Väliintulo	173
4.9.7	Valtion varoista suoritettujen kustannusten korvaaminen	175
4.10	Menettely kuluasioissa	177
4.11	Kuluratkaisun antaminen	182
4.12	Korvausvelvollisuus muutoksenhaussa	185
4.12.1	Varsinainen muutoksenhaku	185
4.12.2	Ylimääräinen muutoksenhaku	191
V	OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KORVAAMINEN	
	RIKOSASIOISSA	193
5.1	Rikosasiain kulusäännösten tausta ja pääpiirteittäinen sisältö	193
5.2	Asianomistajan kulut ja korvausvelvollisuus	194
5.2.1	Asianomistajan yksin ajamat rikosasiat.	194
5.2.2	Syyttäjän syytteeseen yhtyneen asianomistajan kulut ja korvausvelvollisuus	196
5.2.3	Asianomistajan korvausvelvollisuus valtiolle	201
5.2.4	Asianomistajan kulujen korvaaminen rikosvahinkolain nojalla	202
5.3	Tuomitun korvausvelvollisuus valtiolle	203
5.4	Kulujen korvaaminen prosessuaalisena sanktiona	211
5.4.1	Syytetyn sanktioluonteinen korvausvastuu.	211

5.4.2	Asiamiehen ja avustajan korvausvastuu	212
5.5	Korvausvastuu usean vastaajan kesken	213
5.5.1	Subjektiivinen kumulaatio	213
5.5.2	Korvausvelvollisuuden jakaminen	215
5.6	Riita-asioden kulusäännösten soveltaminen rikosasioissa	216
5.7	Menettelystä kuluasioissa	217
5.8	Syyttestä vapautetun oikeus kulukorvaukseen valtiolta	220
5.8.1	Korvausoikeuden perusteet ja korvattavat kustannukset	220
5.8.2	Korvausoikeuden menettäminen	228
5.9	Aiheettomasti epäillyn, pidätetyn tai vangitun oikeus korvaukseen	229
VI	OIKEUDENKÄYNTIKULUT ULOSOTTOASIOISSA, HALLINTOLAINKÄYTÖSSÄ JA ERÄISSÄ ERITYISMENETTELYISSÄ.	235
6.1	Oikeudenkäyntikulut ulosottoasioissa	235
6.1.1	Asianosaiskulut ensi asteen ulosottomenettelyssä	235
6.1.2	Oikeudenkäyntikulut ulosottovalitusasiassa	236
6.1.3	Täytäntöönpanoriita	239
6.2	Hallintolainkäyttö	240
6.2.1	Korvausvelvollisuuden pääsäännöt	240
6.2.2	Erityinen korvausvelvollisuus	244
6.2.3	Korvattavat oikeudenkäyntikulut	245
6.2.4	Menettelystä kuluasioissa	247
6.3	Maaoykeus- ja lunastusasiat	248
6.3.1	Maaoykeusasiat	248
6.3.2	Lunastusasiat	249
6.4	Vesiasiat	251
6.5	Kulut markkinaoykeudessa	253
6.6	Kulut työtuoimioistuimessa	255

6.7	Välimesmenettely	255
6.8	Lautakuntamenettely kuluttajariidoissa	257
6.9	Ryhmäkanne	257
6.10	EU:n asetuksiin perustuvat summaariset menettelyt	259
6.11	Menettely Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja EU:n tuomioistuimessa	261
6.11.1	Oikeudenkäyntikulut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa	261
6.11.2	Oikeusapu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa	264
6.11.3	Oikeudenkäyntikulut ja oikeusapu EU:n tuomioistuimessa	265
VII	OIKEUS MAKSUTTOMAAN OIKEUSAPUUN	269
7.1	Maksuton oikeusapu perus- ja ihmisoikeutena	269
7.2	Nykyisen oikeusapulain tausta	274
7.3	Oikeusapulain mukaisen oikeusavun ulottuvuus ja sisältö	275
7.3.1	Oikeusavun yleiset edellytykset ja ulottuvuus	275
7.3.2	Oikeusapuun kuuluvat etuudet	278
7.3.3	Oikeusapuun oikeutetut henkilöt	280
7.3.4	Oikeusavun saannin rajoitukset	282
7.4	Oikeusavun hakeminen	286
7.5	Oikeusavun myöntäminen	288
7.6	Muutoksenhaku oikeusapupäätökseen	290
7.7	Oikeusavun antajat	292
7.8	Oikeus avustajaan ja avustajan saannin rajoitukset	295
7.9	Avustajan tehtävät	300
7.10	Avustajan palkkio	302
7.10.1	Palkkion ja korvausten määrääminen	302
7.10.2	Palkkion ja korvausten perusteet	307
7.10.3	Vastapuolen korvausvelvollisuus valtiolle	311

VIII JULKINEN OIKEUSAPU RIKOSASIOISSA	313
8.1 Tuomioistuimen asianomistajalle määräämä avustaja	313
8.2 Asianomistajan tukihenkilö	318
8.3 Syytetyn julkinen puolustus	321
8.4 Puolustajan, asianomistajan avustajan ja tukihenkilön määrääminen, tehtävät ja palkkio	325
8.4.1 Puolustajan ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan kelpoisuus.	325
8.4.2 Puolustajan, asianomistajan avustajan ja tukihenkilön määrääminen	327
8.4.3 Puolustajan ja avustajan tehtävät	330
8.4.4 Puolustajan ja avustajan palkkio	332
8.5 Valtion, kunnan, kuntainliiton tai kuntayhtymän palveluksessa olevia koskevat oikeudenkäynnit	335
IX OIKEUSTURVAVAKUUTUKSEN KÄYTTÖALA	337
9.1 Oikeusturvavakuutuksen kehityksestä ja merkityksestä	337
9.2 Laki oikeusturvavakuutuksen sopimusehdoista	341
9.2.1 Lain pääasiallinen sisältö ja tarkoitus	341
9.2.2 Oikeusturvavakuutuslain soveltamisala	341
9.2.3 Vakuutuskirja	342
9.2.4 Vakuutetun oikeus valita asiamies	343
9.2.5 Erimielisyyksien käsittely.	345
9.3 Vakuutuslakia	346
9.4 Aikaisemmat malliehdot	347
9.4.1 Malliehtojen tarkoitus	347
9.4.2 Vastapuolelle maksettavat kulut ja korvauksen määrä	349
9.4.3 Rikosasiat	350
9.4.4 Muita rajoituksia	351
9.5 Vakuutus käytännöstä ja menettelystä	352
9.6 Ajatuksia oikeusturvavakuutuksen kehittämiseksi	355

X LOPUKSI	359
LÄHDELUETTELO	365
OIKEUSTAPAUKSET	383
ASIAHAKEMISTO	389